

Siyaset Sosyolojisine Dair Bir İnceleme: Siyasal Kültürün Değişimi

A Review of Political Sociology: Change of Political Culture

Şaban ÖZTÜRK

Asst. Prof., Yüzüncü Yıl University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of Public Administration

Dr. Öğretim Üyesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Van/Türkiye

ORCID: 0000-0002-2095-195X | Email: sozturk78@gmail.com

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Öztürk, Ş. (2023). A Review of Political Sociology: Change of Political Culture. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 61, 254-272.

Öztürk, Ş. (2023). Siyaset Sosyolojisine Dair Bir İnceleme: Siyasal Kültürün Değişimi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 61, 254-272.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 12 July/ Temmuz 2023

Accepted/Kabul Tarihi: 31 August/Ağustos 2023

Published/Yayın Tarihi: 30 September/Eylül 2023

Pub Date Season/Yayın Sezonu: September/Eylül

Issue/Sayı: 61 **Pages/Sayfa:** 254-272

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Şaban Öztürk)

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

Toplumsal bir varlık olan bireyler, etkileşim içinde oldukları çevrenin etkisinde toplumsallaşma sürecini yaşamaktadırlar. Birey ve toplum arasındaki karşılıklı ilişki aynı zamanda değer ve bilinç aktarımının gerçekleşmesine sebep olmaktadır. Bireyler için yaşanan bu sürecin benzeri, toplumlarda da görülmekte, zamanla toplumsal bilinç düzeyinde belirli faktörlere bağlı olarak değişim yaşanmaktadır. Kültür, nesilden nesile aktarılabilen, insanların davranışları üzerinde kalıcı etkiler bırakan, bir yaşam biçimidir. Siyasal/politik kültür ise, birey ve toplumların politik anlayış ve tavırlarının tümü şeklinde açıklanabilmektedir. Siyasal kültürün oluşumunda toplumların politik geleneklerine ilaveten, kamu kurumlarına hâkim olan özellikler, resmi ya da resmi olmayan kurallar, ideolojiler ve hedefler de ön plana çıkmaktadır. Kültürün siyasal yönleri olarak da açıklanabilen siyasal/politik kültür, toplumun yönetimle ilgili bilgi, değer, anlayış ve faaliyetlerinin ele alınmasıyla da siyaset biliminin ve siyaset sosyolojisinin ilgi alanını oluşturmaktadır. Nitel araştırmaya dayanan çalışmamızda, siyasal kültürün oluşumunda etkili olan faktörlere ve bunlar arasında nispeten ekonomik unsurların ağırlığına değinilmiştir. Türkiye’de, toplumsal siyasal kültürün oluşumunda önemli yeri olduğu düşünülen devlet, resmi ideoloji, sosyal yapı ve diğer faktörlere dair düşüncelere de yer verilmekle günümüzdeki sosyo-politik duruma bir projeksiyon tutma amacı güdülmüştür. Bununla birlikte, toplumsal siyasal kültürün değişiminin, 1980 sonrası dönemde neo-liberal küresel anlayışın Türkiye’ye yansımalarına bağlı olarak uygulanan ekonomik politikalarla ilişkilendirilmesi çalışmayı farklı kılan temalar olarak görülebilir.

Anahtar kelimeler: Kültür, siyaset, siyasal kültür

Abstract

Individuals, who are social beings, go through the process of socialization under the influence of the environment with which they interact. The mutual relationship between the individual and society also causes the transfer of values and consciousness. A similar process that occurs for individuals is also seen in societies, and over time, the level of social consciousness changes depending on certain factors. Culture is a way of life that can be transferred from generation to generation and leaves a lasting impact on people's behavior. Political culture can be explained as the entire political understanding and attitudes of individuals and societies. In the formation of political culture, in addition to the political traditions of societies, the dominant characteristics of public institutions, official or unofficial rules, ideologies and goals also come to the fore. Political culture, which can also be explained as the political aspects of culture, constitutes the area of interest of political science and political sociology by addressing the society's knowledge, values, understanding and activities regarding management. In our study based on qualitative research, the factors that are effective in the formation of political culture and the relative weight of economic elements among them are touched upon. The aim of the study is to project the current socio-political situation by including thoughts about the state, official ideology, social structure and other factors that are thought to have an important place in the formation of social and political culture in Turkey. However, associating the change in social and political culture with the economic policies implemented depending on the reflection of the neo-liberal global understanding on Turkey in the post-1980 period can be seen as themes that make the study different.

Keywords: Culture, politics, political culture

Giriş

Siyasetin tanımı siyasi kültür ile ilgili ipuçları vermektedir. Her ne kadar siyasetin tanımı konusunda mutabakatın olmadığı birçok çalışmada belirtilse de, toplumda “bir şiddetsizlik durumu ve buna eşlik eden değer dağıtım süreci” şeklindeki tanımın daha çok öne çıktığı kabul edilmektedir (Kayapınar, 2022, s. 3). Bu çerçevede siyasetin bir taraftan, siyasal düzen, devlet ve onun yönetimiyle ilgili olduğu, diğer taraftan ise rekabet, çatışma ve işbirliğine dönük olduğu söylenebilir. Ayrıca siyaset “mümkün olanın sanatı” anlamında, belirli bir siyasal sistemde birey ve toplumun hareket alanını belirlemektedir. Dolayısıyla siyasal kültür, bu tanım ve açıklamalardan da anlaşılacağı üzere bir toplumun siyasi ilişkilerini, paylaşılan değerlerini, inançlarını kısaca belirli bir siyasal düzlemde birlikte yaşamının olanaklarını ele almaktadır.

Siyasal kültürün uzun bir süreçte ortaya çıktığı ve toplumdaki siyasi ilişkilerin yönünü belirlediği bilinmektedir. Bu kapsamda grup, örgüt, organizasyon, kurum ve toplumdaki diğer sosyal birimlerin siyasi ilişkilerini ve kamu politikalarıyla ilgili düşüncelerinin de siyasi kültürle yakından alakalı olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bireylerin siyasi değer ve inançlara ilişkin tutumlarındaki rolü de vurgulanan siyasal kültür, siyasal toplumsallaşmanın bir sonucudur. Siyasal toplumsallaşma ise siyasal çevre ile birey arasında devam eden etkileşim sonucunda siyasal yapıya dair görüş, davranış ve değerlerin ortaya çıkmasıdır.

Çalışmada öncelikle siyasal kültürün kavramsal çerçevesi, tanımı, kapsamı, boyutları ve siyasal kültür tipolojileri konu ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar göz önünde bulundurularak açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci olarak siyasal kültürün dönemlere ve toplumlara göre farklılıkları, bu farklılığın ortaya çıkmasındaki temel etmenler ve özellikle ekonomik yaşamın siyasal kültür üzerine etkileri ele alınmıştır. Son bölümde ise Türk siyasal kültüründeki değişimin kodlarına değinilirken, Türkiye’de hâkim siyasal kültürün değişiminde rol oynadığı düşünülen neoliberal küresel sistem ve buna bağlı olarak değişen ekonomik yaşamın siyasal kültüre etkisine odaklanmaktadır.

1. Siyasal Kültür Kavramı ve Siyasal Kültür Tipolojilerine Genel Bakış

Kültürün çok çeşitli tanımlarının yanında sosyologlar tarafından genellikle, belirli bir toplumu niteleyen tekniklerin, kurumların, davranışların, yaşam tarzlarının, kolektif tasarım, inanç ve değerlerin tümü olarak tanımlandığı (Duverger, 1984, s. 80) görülmektedir. Wallerstein (1993, s. 211)’e göre de kültür, “muhtemelen tarihsel sosyal bilimlerde kullanılan bütün kavramların en genişidir”. Bu çerçevede kültürün geniş bir alanı kapsadığı, dolayısıyla bireysel ve toplumsal hayat ile birlikte ekonomi, siyaset, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin de bu kapsamda değerlendirilebileceği söylenebilir. Siyasal kültür ya da politik kültür ise, modern dönemde uluslara ait inanç, fikir ve değerler bütünü olarak siyasal hayata dair faaliyetlerin, davranışların ve yargıların kaynağını oluşturmaktadır. Toplumsal siyasal kültürün önemi, siyasal sistemin işleyişinde

açıkça ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla oluşan kültür, bireyler üzerinde etkili olmakta, onları yönlendirmekte ve onları belli kalıplara göre şekillendirmektedir. Çoğu zaman birey istemese de sistemin bir parçası olmaktadır.

Siyasal kültür, toplum bireylerinin siyasal sistemin kurumlarına taşıdığı değerlere yönelik tutum, inanç ve davranışların tamamı (akt. Oktay, 1998, s. 85) şeklinde açıklanmıştır. Siyasal kültürün, siyaset bilimi literatüründeki yerinin çok eski olmadığı, 1950'lerden sonra özellikle Almond ve Verba tarafından yapılan çalışmalar sayesinde popüler hale geldiği kabul edilmektedir (Çalışkan, 2016, s. 24; Çam, 1999, s. 200). Ancak siyasal kültür teorisinin ortaya atılmasından çok daha önce aynı konunun "grup kimliği", "milli kimlik", "siyasal psikoloji" ya da "siyasi gelenekler" adı altında incelendiği belirtilmiştir. Bununla birlikte geçmişte siyaset bilimi alanında yapılan birçok çalışmanın da politik kültürün öncül çalışmaları olabileceği vurgulanmıştır. Bu çalışmaları yapanlar arasında Aristo, Burke, Tocqueville, Rousseau, Steal, Constant, Kant, Weber, Hegel, Marx, Parsons, Shills, Royer-Callerd, Guizot ve Machiavelli sayılmaktadır (Kurt, 2016, s. 422-423).

Bağcı, kültürün bir siyasal olgu olarak temelde üç yapıda incelenebileceğini kaydetmiştir. Bunlardan birincisi, toplumda bireyler açısından politikanın yapılış şekli veya politikacıların söylemler ve politik yöntemleri kullanım şekilleri v.b.dir. İkincisi, kurumsal olarak siyasal yapıların yönetim ve işleyiş şekilleri başka bir ifade ile yönetim açısından kendine yakın olanlara öncelik verme, birey seçme ve yönetimde sertlik gibi durumlardır.

Üçüncüsü ise, bireylerin ve toplumun siyasal yapılarla olan süreci ve bu süreçle ortaya çıkan siyasetin algılanış şekli yani politik kurumlara ve politikaya karşı hissedilen güvendir (Bağcı, 2022, s. 352).

Öte yandan bireylerin siyasal kültüre dair tutumlarının oluşumunda üç etkenin öne çıktığı kabul edilmektedir. Bunlar, "bilişsel", "duygusal" ve "yargısal" etkenlerdir. Sarıbay (1996, s. 34), bireyin siyasal sisteme karşı tutumlarını özetle şöyle açıklamaktadır:

"Birey siyasal sistemin işleyişine onun önde gelen şahıslarına ve mevcut politika sorunlarına dair belirli bir bilgiye sahip olabilir. Bu bilgi hiç şüphesiz, bireyin bütün olarak sisteme uymasının tamamlayıcı bir parçası işlevini görebilir. Öte yandan, birey, sistemi, ailesinin ve/veya arkadaşlarının etkisiyle duygusal olarak reddedebilir. Otoriteler tarafından kendisine empoze edilenlere duygusal olarak uymayabilir. Nihayet, birey, sistemi moral bir değerlendirmeye tâbi tutulabilir. Sözelimi, bireyin demokratik normları onu sistemin siyasal taleplere yeterli düzeyde yanıt vermediği sonucuna götürebilir; veya ahlâki normları kayırmacılığı kınamasına yol açabilir. Bireyin sisteme karşı tutumu ister bilişsel, ister duygusal, ister yargısal olsun; bu üç etken birbiriyle bir iç bağa sahiptir. Sistemin bir değerlendirmesini yapmak için, şüphesiz onun hakkında bazı bilgilere sahip olmak gerekir. Bu bilgiler duygularımız tarafından yönlendirilmiş olabilir. Nihayet bilgilerimiz duygularımızı yönlendirebilir. Bununla beraber, kabul etmeliyiz ki, yargılarımızın ve/veya duygularımızın temelleneceği asgari bir bilgi en büyük

ihtiyacıdır. Bilginin sahip olduğu önem derecesi siyasal kültür tipini de belirleyici niteliktedir. Şüphesiz meseleye tersinden de bakılabilir: Siyasal kültür tipi, bilginin sahip olabileceği önem derecesini belirleyebilir, onun duygusal ve yargısal etkenlerle olan ilintisini yönlendirebilir.”

Benzer şekilde Çam (1999, s. 201), Almond tarafından siyasal kültürün boyutlarının, bilme, algılama, tanıma boyutu, duygusal boyut ve değerlendirici boyut olmak üzere üç düzeyde görüldüğünü kaydetmiştir.

Ayrıca psikolojik temelde üç siyasal/politik kültür tipinden bahsedilmektedir (Durdu, 2018, s. 576; Sarıbay, 1998, s. 51). Bunlar yöresel nitelikli siyasal kültür, uyruk siyasal kültür ve katılımcı siyasal kültürdür. Yöresel nitelikli siyasal kültürde bireylerin köy, kabile veya mensup olduğu topluluk dışında siyasal sistem denen daha kapsamlı bir varlığın çok az farkında oldukları belirtilerek bu tip kültürde bireyin sisteme karşı sorumluluk bilinci taşımadığına dikkat çekilmektedir. İkinci olarak uyruk siyasal kültür tipinde kısaca bireylerin, kendilerini siyasal sistemin bir parçası olarak gördükleri ancak siyasal hayattaki rolleri bakımından pasif oldukları belirtilmektedir. Bireyler politik tercihlerine bağlı olarak yönetimle ilgili olumlu veya olumsuz beklentilere sahip olmasına rağmen siyasal katılımcı vasfına sahip değildirler. Yukarıda belirtilen diğer iki siyasal kültürün aksine katılımcı siyasal kültürde birey, sisteme katılım yönüyle aktif durumdadır. Bunun temel nedeni bireyin, sistemin işleyişi ile ilgili bilgi ve donanımına sahip olduğu kadar katılım için fırsatları değerlendirme yeteneğine sahip olmasıdır.

Duverger (2019, s. 90), her kültür tipinin belli bir siyasal yapı tipiyle ilişki halinde olduğunu belirtmiştir. Duverger’ye göre yöresel kültür ileri derecede merkezkaç düzene sahip, geleneksel yapı ile düşümdedir. Uyrukluk kültürü, merkezietçi bir yapı ile ve katılımcı kültür ise yurttaşlığın temel bir ögesi olmasından dolayı demokratik yapı ile tümüdür. Ayrıca Duverger’nin aktardığına göre Almond ve Verba, sistemin istikrarlı olabilmesi için siyasal kültür ile siyasal yapı arasında bir uygunluk olmasını gerekli görürken, aradaki farkın büyük olması halinde sistemin iyi işlemeyeceğini ve yıkılma tehlikesiyle karşılaşabileceğini belirtmişlerdir.

Durdu (2018, s. 576)’ya göre katılımcı siyasal kültür modeli Batı Avrupa tipi modern devletlerin toplumdaki devlete doğru biçimlenen, sivil toplum merkezli, hakların vazifelerin önünde olduğu, devletin kutsallığından değil birey hak ve özgürlüklerinin, insan haklarının mutlak önceliğinden beslenmektedir. Bu modelin siyasal alandaki yansımaları 20. yüzyıl sonlarında sosyal bilimlerde yazınlarında radikal demokrasi, müzakereci demokrasi, agonistik demokrasi gibi farklı adlandırılan ancak içerik açısından bireyin modern ve modern sonrası toplumdaki siyasal özgürlüğüne, belirleyiciliğine, hiyerarşik olmayan iletişim ve hak arama mücadelesine gönderme yapmaktadır. Bunların dışında kaynaklarda yer aldığı şekliyle ahlaki, bireyci, gelenekçi, bütünlüştürmüş-bölünmüş siyasal kültür tiplerinden de bahsedilmiştir.

Siyasal kültür ve buna bağlı olarak siyasal davranışların toplumlara göre farklılıklar arz edeceği, vatandaşların kendilerini ifade edebilmelerine ve siyasal sistemden beklentilerini dile getirebilme düzeylerine ya da ülkelerin demokratik olup olmamasına göre de değişebileceği bilinmektedir. Bazı ülkelerde hâkim olan siyasal kültüre göre bireylerin siyasal sisteme pasif katılım göstererek, kanunlara uymaları ve sadece seçim dönemlerinde katılım sağlamaları beklenirken, daha çok demokratik ülkelerde bireylerin aktif katılım sağlaması beklenebilir. Dolayısıyla aktif katılımın sağlandığı ülkelerde bireylerin, siyasal partileri ve yöneticileri etkilemeye çalışmaları, sivil toplum örgütleri ve baskı grupları aracılığıyla karar alma mekanizmalarını etkilemek için bir takım davranışlar (gösteri, protesto v.b.) sergilemeleri olağan karşılanmaktadır.

Fedayi (2022, s. 5) tarafından da dile getirildiği gibi siyasi kültür, doğal olarak siyaseti ve siyasal davranışı da doğrudan etkilemektedir. Fedayi, siyasi kültürün, ne tür bir içerik taşırsa taşırsın, hâkim olduğu toplumlarda bireylerin siyaset alanındaki algılamalarını elekten geçirdiğini, bu yolla davranışları yönlendirmekte, en önemlisi, bireyin siyasal hayata katılma sürecindeki üslubunu belirlemekte olduğunu aktarmıştır. Tatar (1997, s. 32) ise, siyasi kültürün siyasi süreç açısından iki temel fonksiyonuna dikkat çekmiştir. Bunlardan birincisi, kültürün, bazı inanç ve davranış kurallarının standartlaşması yoluyla, siyasi sürecin işleyişini kolaylaştırmasıdır. İkincisi de siyasi kültürün, mevcut siyasi sistemin benimsenmesini, yönetmekte haklı görülmesini ve dolayısıyla devamlılığını sağlayan bir süreç olmasıdır.

Bu çerçevede toplumda hâkim siyasal kültürün, kendi misyonuna uygun kavram ve söylemler geliştirebildiği görülmektedir. Konuyla ilgili bir örnek olarak; Türkiye’de “devletin kutsallığı” düşüncesinin, Osmanlı’dan kalma bir miras olarak güncelliğini koruduğu kabul edilmektedir. Devlete yüklenen anlamların (devlete “sadık” olma, “devletin şerefi” her şeyin üstünde gibi), bireylerin siyasal tercihlerini etkilediği ve toplumsal siyasal kültürün katılımcı yönde gelişimine engel teşkil ettiği kaydedilmiştir. Özellikle merkezi yönetimlerin sıkça kullanmış oldukları “olağanüstü dönem” veya “devletin bekası” türü söylemlerin toplumu politik alandan uzaklaştırarak demokratik kültürün yerleşmesini zorlaştırdığı, aslında politik olmayan veya apolitik olması gereken edebiyat, sanat, spor ...v.b. alanların da politik sistemin etkisi içerisinde olduğu belirtilmiştir (Kurt, 2016, s. 459). Bununla birlikte Türkiye’de, siyasal kültür ile siyasal demokrasi arasında bir uyumun olmadığı da aktarılmıştır. Böylece siyasal hayatta nasıl yarışılacağı, muhalefete karşı nasıl davranılacağı ve parti ile hükümet arasındaki ayrımın nasıl gözlemlendiği konularında ortak bir görüş ve normlar bütünüünün olmadığı düşüncesi kabul edilmiştir (Heper, 2018, s. 180).

Benzer şekilde Erden tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’nin siyasal kültürünün devlet merkezli olduğu, devlet ve otoritesini kutsayan bakış açısı karşısında toplum ve onun farklı çoğulcu yapısının oldukça zayıf ve pasifize edildiği kaydedilmiştir. Erden’e göre Türkiye’de toplumun siyasal, ekonomik, etnik, dinsel, kültürel pek çok farklılığı ve aidiyet biçimini içerisine alan çoğulcu temeli, siyasal kültürümüzde daima “toplumun

bölünmesi” olarak algılanmış ve tanımlanmıştır. Siyasal kültürün bu algısı, toplumda her tür farklılığa ve muhalefetin varlığına hoşgörüsüz ve tahammülsüz bir tutumun ortaya çıkmasına neden olmuştur (2023, s. 187). Oysa toplumdaki farklılıkların güç dengesini oluşturma bakımından son derece önemli olduğu, bu güç dengesinin sadece anayasalarda yazılı şekliyle güçler ayrılığı ve güçler dengesi kavramlarına atıf yapılarak yazılı metinlerde bir düzenleme ile oluşturulmasının mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Bu nedenle toplumdaki farklı çıkar ve görüşlerin medeni yaşamın içinde birbirini dengelemesi ile oluşan siyasi kültürün özgürlükçü bir iklimin yaratılmasında başat rol oynayacağı (Oktay, 2017, s. 111-112) kabul edilebilir.

2. Siyasal Kültür, Değişim ve Ekonomi

Lipson, siyasal tutumlarımız ile toplumsal yaşamımızın diğer alanlarının, hiçbir analizin ayrıştırılamayacağı ölçüde iç içe geçtiğini dile getirmiştir. Lipson’a göre siyasal konulara gösterdiğimiz yaklaşım ve yönetsel etkinlikler üzerine yargılarımız farklı zamanlarda farklı yönleriyle öne çıkan toplumsal alışım tarafından belirlenmektedir (1997, s. 46). Ayrıca Easton tarafından “siyasal” teriminin, toplumun tümü için doğrudan ya da dolaylı etkileri olan emre - dayalı dağıtımlar için kullanıldığı belirtilmiştir. Bununla birlikte gözlenebilen ve çok yönlü ast-üst ilişkilerini içeren siyaset, toplumsal yaşamın gerekli koşulu olarak görülmektedir (Akt. Poggi, 2002, s. 18). Dolayısıyla bireyi ve içinde yaşadığı toplumu etkileyen sorunlar, bu sorunların nasıl çözüleceğine dair alınan kararlar, bu kararların uygulanması için harekete geçme ve yürütülen faaliyetlerin geneli siyasal kültürle ilişkilendirilebilmektedir. Bununla birlikte toplumsal değişimin sürekliliği, ihtiyaç ve sorunların da farklılaşmasına neden olmaktadır. Yaşanan değişimin siyasal alana yansımaları ise siyasal kültürdeki değişim olarak görülebilir.

Siyasal kültür, toplumun siyasal alana dair sahip olduğu anlayış ile daha açık bir ifade ile devlet, siyasal kurumlar ve siyasal sistemin toplum ile etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu etkileşimin tarihin her döneminde aynı olmadığı, ayrıca toplumlara göre de farklılık arz edeceği bilinmektedir. Şimdi bu etkileşime yönelik bazı hususları açıklamak yerinde olacaktır. Oktay (1998, s. 85), Montesquieu tarafından “ulusun genel esprisi” diye adlandırılan şeyin, çağdaş siyaset biliminde antropolojik yaklaşımların da katkısı sonucu, bugün siyasal kültür olarak tanımlandığını belirttikten sonra siyasal kültür alanına, bir noktaya kadar bireyin siyasal kurumlar ve değerler üzerindeki ideolojik koşullanmalarının da katılabileceğini belirtmiştir. Oktay’a göre siyasal kurumların bireyin anlam dağarcığında yaptığı çağrışımlar, siyasal kültürün önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Bu yönüyle siyasal kültürün, ülkelerin işleyen politik süreçlerinde inanç ve davranış yönüyle bireyler üzerinde etkili olduğu, mevcut siyasal sistemin devamının ve bireyler tarafından kabulünün ise toplumsallaşma aracılığıyla gerçekleştiği söylenebilir. Toplumlarda siyasal kültürleri de, bireylerin siyasal olaylara karşı verdikleri tepkilerden oluşmaktadır. Bu durum, Erzen ve Yalın (2012, s. 53) tarafından da açıklanmıştır. Buna göre; siyasal kültür üzerinde en güçlü etkenin, yönetenlere yönetilenler üzerinde etkili olma fırsatı veren siyasal toplumsallaşmadır. Siyasal sistemin bir parçası olan yönetimler,

varlıklarını devam ettirebilmeleri için bireylerin siyasal görüş ve davranışlarının yaratılması üzerine yoğunlaşırlar. Bu bağlamda görüş ve davranışların yaratılması, siyasal toplumsallaşma kapsamında gerçekleşir.

Ayrıca siyasal kültürün, içinde bulunduğu toplumsal yapının ekonomi, din, ahlak, gelenek, örf ve adetleri gibi unsurlarıyla şekillendiği göz önünde bulundurulduğunda, etkileşim alanının genişliği dikkat çekmektedir. Bu durum birçok ülkede toplumların politik açıdan farklılaşmasını da beraberinde getirmiştir. Roskin (2013, s. 15), çoğu toplumun politik olarak birden fazla çizgide bölündüğünü, bu bölünmelerin ülkelerin siyasi kültürünü oluşturduğunu, ancak bu durumun siyasi etkileşimlerin olduğu fay hatları haline geldiğini belirtmiştir. Roskin'e göre bu bölünmeler genellikle görüldüğü üzere sosyal sınıf, coğrafi bölge, din, kentsel-kırsal şeklinde olabileceği gibi bazı ülkelere cinsiyet, meslek grupları, ideoloji ve yaş grupları üzerinden de gerçekleşmektedir.

Buna ilaveten, siyasal sistemin işleyişine göre yani demokratik olup olmamasına göre sistemde meydana gelen aksaklıkların giderilmesi de yine siyasal kültürle ilişkilendirilmektedir. Toplumun siyasi ve sosyal beklentileri kadar ekonomik beklentilerinin de karşılanması siyasal sistemin sağlıklı işlemesine, siyasi tercihlerin ve buna bağlı olarak siyasal kültürün gelişmesine katkı sağlayacağı düşünülebilir. Dursun (2016: 233), Siyaset Bilimi adlı çalışmasında; bireyin siyasal hayata katılımını; "bir siyasal toplumda, bireylerin birer siyasal insan haline gelmeleri, kişisel ve çevresel unsurların da etkisiyle belli süreçler içerisinde siyasal kültürü, değerleri, inanç ve tutumları almaları ve siyasal toplumsallaşma adını verdiğimiz süreci yaşamalarıyla mümkün olmaktadır" şeklinde açıklamıştır. Dursun ayrıca siyasal katılmayı etkileyen faktörler içerisinde sosyo-ekonomik etkenlerden bahsetmiştir. Sosyo-ekonomik faktörler içerisinde de bireylerin gelirleri ile siyasal katılım arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu, bireylerin gelirlerinin artmasının siyasal katılma yönünde olumlu etkide bulunacağını dolayısıyla gelir düzeyi düşük olanlara göre varlıklı kesimin siyasal hayata katılımının daha yüksek düzeyde gerçekleşebileceğinin bazı ampirik deneylere dayanılarak ileri sürüldüğünü belirtmiştir (Dursun, 2016, s. 242).

Ülkelerin coğrafi konumları, endüstriyel ve ekonomik gelişmişlik seviyesi, yönetim şekilleri, tarihi geçmişi, diğer ülkelerle ilişkisi, çeşitli krizlerin siyasal davranışlarda değişim yarattığı (Eyidiker, 2019, s. 715) kabul edilmektedir. Bu kapsamda ekonominin siyasal kültür ile ilişkisi, özellikle son dönemlerde daha çok ele alınmıştır. Bu durum ekonomik unsurların, siyasal kültür üzerinde belirleyiciliğinin artmasının bir sonucu olarak da kabul edilebilir. Önce neo-liberal anlayışın yaygınlaşması, ardından küreselleşme olgusu ile birlikte hem küresel ekonomik sistemde yaşanan dönüşüm hem de yerel ve bireysel açıdan iktisadi anlayışta meydana gelen değişim siyasi kültürü önemli oranda etkilemiştir.

Gencer tarafından da aktarıldığı gibi; kavramın öncüsü Almond, siyasal kültürü, insanın yaşadığı sosyo-ekonomik çevreye anlam vermesine yarayan 'bilişsel bir harita olarak tanımlamıştır. Miller ise şu şekilde açıklamıştır: "Siyasal kültür, siyasal ve

ekonomik hayatın nasıl yürütülmesi gerektiği hakkında ayırıcı ve kalıplaşmış düşünce tarzıdır.” (Gencer, 2002, s. 219).

Politik kültür ve iletişim adlı çalışmasında, kitle iletişim araçlarının siyasal/politik kültüre etkileri üzerine, Kurt (2016, s. 456) tarafından yapılan açıklamada; liberal yaklaşıma karşı ortaya çıkan eleştirel yaklaşım, toplumsal iktidarlar ile kitle iletişim araçları arasındaki ilişkileri mercek altına almaktadır. Buna göre; bir toplumdaki ekonomik değerlere sahip olan sınıfın, o toplumun zihinsel ve entelektüel dünyasını biçimlendirme gücüne sahip olduğu düşünülmektedir. Yani üretim araçlarını ellerinde bulduranların, kitle iletişim araçlarını da ellerinde tutarak, bu vasıta ile diğerlerini yönlendirebilmektedirler.

Siyasal kültürün toplumsal ve ekonomik parametrelerinin dikkate alınarak ekonomik kalkınma ve siyasal değişim beklentileri arasındaki ilişkilere yönelik meselelerin daha kolay anlamlandırılabilceği belirtilmiştir. Bunun için siyasal kültürü ele alırken siyasal süreçler ve ekonomik unsurlar arasındaki bağlantıları da incelemenin önemine değinilmiştir. Yani siyasal tutum ve davranışların ortaya çıkma sürecinde sadece siyasal boyutlar değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik boyutların da göz önünde bulundurulmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Pye, 1965, s. 10). Yine ülkelerin siyasal gelişmelerinde sadece politik olayların değil aynı zamanda ekonomik faktörlerin de önemli olduğu, yapılan bilimsel çalışmalarda ekonomik büyüme ile politik istikrarsızlık arasındaki ilişkinin ele alındığı, elde edilen bulgulardan hareketle yaşanan ekonomik büyümenin politik istikrarsızlığı yumuşattığı sonucuna ulaşıldığı aktarılmıştır (Şanlısoy ve Çetin, 2017, s. 215).

Ekonomi ve siyaset ilişkisinin toplumsal siyasal kültürün değişiminde rol oynadığı tezlerinin son dönemlerde daha sık dile getirildiği yukarıda da belirtilmişti. Bu çerçevede siyasi istikrarsızlıklar sonucu siyasal yapıda ve siyasal rejimlerde değişim ya da dönüşüm beklenirken, ekonomik istikrarsızlığın söz konusu olduğu durumlarda artık rejim değişikliğinin beklenmediği bunun yerine iktidarlara yönelik bakış açısının değiştiğine dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla ekonomik sorunların artması bireysel ve toplumsal anlamda siyasal davranışların yönünü değiştirmektedir. Bu konuyla ilgili olarak bir çalışmasında Bölükbaşı (2016, s. 452-453), Türkiye üzerinden verdiği örnekte 1978-1979 ekonomik krizlerinin siyasi istikrarsızlıkla birleşince demokratik rejimin çökmesine neden olduğunu ancak çok daha ağır bunalım olan 2001 Krizinin aynı sonucu doğurmadığını belirtmiştir. Bu durumdan çıkarılan sonuç bağlamında Bölükbaşı şu üç kesin olmayan önermeyi ileri sürmüştür: “Birincisi, bu tür ekonomi politik yapılarda zamanla ekonomik krizler demokratik yapının çökmesinden önce, iktidardaki siyasi partilerin demokratik seçimlerde başarısızlığa uğraması sonucunu daha fazla beraberinde getirebilmektedir. İkincisi, askeri müdahalenin artık bir seçenek olmadığı durumlarda ekonomik krizler derinleştikçe, meclisteki koltukların dağılımındaki değişim giderek daha büyükçe olmaktadır. Üçüncüsü ise, yüksek büyüme oranlarına ulaşan tutarlı bir üretim-kamu politikası rejimi bunlarla uyumlu bir uluslararası rejim ortamında siyasi istikrar

üretiyor gibi görünüyor.

İkibinli yıllara doğru dünyada ekonomi ekseninde yaşanan değişimin uluslararası ilişkileri ve uluslararası rejimi dönüştürdüğü söylenebilir. Bu dönemden itibaren yaygınlaşan neoliberal küresel anlayış devletler üzerinde de etkili olmuştur (Güler, 1996, s. 55). Uluslararası rejim küresel aktörler (IMF, Dünya Bankası v.d.) aracılığıyla ülkelerin ekonomik sistemlerine müdahalede bulunmaya başlamış, serbest piyasa ve liberalizasyon doğrultusunda sistem yeniden şekillenmeye başlamıştır. Hızlanan küreselleşme süreci de bu değişim ve dönüşüme yardımcı olmuştur. Bu dönemden itibaren ekonominin siyaset üzerindeki etkisi daha fazla hissedilmiştir. Değişen uluslararası siyasal sistem ve siyasal algı ülkeleri dönüştürmekte dolayısıyla bireysel ve toplumsal anlayış ta buna bağlı olarak değişebilmektedir. Dünyada siyasal kültürlerin giderek aynileşmesi, demokrasi ve insan hakları bağlamında beklentilerin birbirine yaklaşmasının temelinde toplumsal refah anlayışı, üretim yöntemlerinde yaşanan değişim ve tüketim alışkanlıklarının birbirine benzemesi gibi ekonomik temelli unsurlara dayandırılmaktadır.

Ancak küreselleşmenin, ekonomik, siyasi ve kültürel bakımdan homojenleştirici bir etkisi ile birlikte, yerel farklılıkları da ortaya çıkaran yönüne de dikkat çekilmiştir (Dağdelen, 2013, s. 36). Buna göre; küreselleşme sürecinde ekonominin işleyiş biçimi küreselleşme ile beraber yerelliğin de görünür olmasını sağlamıştır. Bu dönemde önemi artan yerelleşme toplumsal, siyasi ve kültürel dönüşümün gerçekleşmesine katkı sağlamıştır. Yerelleşmenin siyasi kültür üzerindeki etkisi ise ekonomi politikaya bağlı olarak iki yaklaşımla açıklanabilmektedir. Birinci yaklaşımda, sermayenin modern döneme göre farklı bir seyir izlemesi, yeni (post-fordist) üretim biçiminin farklılıkları ve yerel kültürleri ayrı bir pazar olarak algılamasıdır. İkinci yaklaşımda ise, küresel ve bölgesel güçlere karşı, yerel güçlerin kendilerini savunma adına oluşturdukları strateji vurgulanmaktadır. Birinci yaklaşımda yerel ve kültürel farklılaşma, bir anlamda postmodern ekonomi politikalarının doğal bir sonucu olarak görülürken, ikinci yaklaşım bu politikaların istihdam ve üretim konusunda oluşturduğu sıkıntılara karşı verilen refleks şeklinde açıklanmaktadır.

“Bilimsel alanda yapılan çalışmaların da gösterdiği gibi kültür, siyaset ve ekonomi, her biri geniş bir yelpazede ve ayrı bilim dalları olarak ele alınmaktadır. Ancak bu kavramların ve alanların birbirleriyle ilişkisinin incelendiği çalışmalar da mevcuttur¹. Bu çalışmalarda genel olarak, kültür/siyasal kültür ve ekonomi arasındaki karmaşık ilişki, farklı ülkelerdeki örnekler üzerinden değerlendirilmiştir. Buna göre bir yanda son dönemde küreselleşme ve bölgesel ekonomik birliklerin (AB gibi) etkisiyle giderek uluslar-üstü nitelik kazanmaya başladığı kabul edilen siyasal kültüre dikkat çekilmekte, diğer yanda yine özellikle ekonomik sebeplerle toplumlar arasındaki kültür

¹ Bkz.: V. Bornschier-Culture and Politics in Economic Development.

farklılaşmasının devam ettiği vurgulanmaktadır. Bir ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyinin, toplumun siyasal kültürüne yansımalarının bir sonucu olarak, demokrasi ve insan hakları konularında kaydedilen ilerlemeler, ekonomik kalkınma/ekonomik büyüme ile ilişkilendirilmektedir. Böylece bir anlamda kültürün, siyasal kültürü de kapsayıcı şekliyle ekonomiye göre değişim gösterdiği, bazen de ekonomiye uygun bir tarzda değişim göstermesinin beklendiği söylenebilir. Bu durumun oluşturabileceği olumsuzlukların, yani kültürün ekonomiye göre şekillenmesinin doğurabileceği problemlerin, bu alanda yapılan tartışmaların odak noktası olduğu görülmektedir.

3. Siyasal Kültürün Değişimi ve Türkiye

Bir ülkede siyasal kültürde yaşanan değişimin anlaşılabilmesi için siyasal sistemin ve bu sistemi oluşturan sosyal yapının iyi analiz edilmesi gerektiği kanaati yaygındır. Çünkü siyasal kültür, bir taraftan toplum ve toplumun sahip olduğu siyasal tutum ve davranışların genelini ele alırken, diğer taraftan bu tutum ve davranışlarda belirleyici olan devlet, kurumlar ve siyasal sistem ile yakından ilişkilidir. Türk siyasal kültürünü ele alan çalışmalarda Ş. Mardin'e atfen, yöneten seçkinlerin oluşturduğu "merkez" ve yönetici çevreden sistematik olarak uzak tutulan "çevre" olmak üzere iki temel gruptan bahsedilmektedir. Osmanlı'dan devralınan bu kültürel bölünmenin cumhuriyet döneminde de sürekliliği vurgulanırken ne merkez ne de çevrenin yekpare olmadığı (Çarkoğlu, 2016, s. 215) kabul edilmektedir.

Türk siyasal kültüründe devletin kutsallığından yukarıda bahsedilmişti. Bu çerçevede Türk siyasal kültürünün Osmanlı'dan beri süregelen bir anlayışla özellikle siyasi seçkinler tarafından devlete atfedilen "güçlü" imajının kurumsallaşmış bir yönetim örüntüsü oluşturduğu kaydedilmiştir (Kalaycıoğlu, 2016, s. 227). Bu örüntü, Türk devletinin ve yönetim tarzının aşkınlığını net bir biçimde görünür kılmaktadır. Kalaycıoğlu'na göre devletin bu gücüne dayanan hükümetler, bir tehdit olarak görmedikleri örgütlenmiş çıkar gruplarını göz ardı ederken, etkili ve muhalefete yakın örgütlenmiş çıkar gruplarını yakından denetlemekte ve baskılamaktadır. Hükümetler değiştikçe tehdit olarak görülen ve sert muamele gösterilen çıkar grupları listesinin değiştiğini belirten Kalaycıoğlu, bu durumun siyasi seçkinlerin ön cephede yer aldığı sosyo-kültürel bölünmelere yol açtığını dile getirmiştir. Kültürel bölünmeler siyasal sistemdeki yansımaları hem derin hem de geniş kapsamlı olmakla birlikte uzlaşmanın da zorluğunu ortaya koymaktadır. Bu şartlar altında ülke kendini, günümüze kadar devam eden temel politik, toplumsal ve ekonomik özellikleri, karakteristikleri ve kimlikleriyle ilgili tartışma ve meydan okumalarla uğraşırken bulmuştur (Kalaycıoğlu, 2016, s. 228-229).

Türkiye siyasetinin Türkiye'deki güncel siyasi problemlerin anlaşılmasında sosyal arka planın ana hatları ile incelenmesinin gerekli olduğunu belirten Karpat, Cumhuriyet kurulduğunda çoğunlukla kasabalarda yaşayan üç aile tipinin sosyal hiyerarşide üstünlük sağladığını kaydetmiştir. Karpat'a göre geleneksel üstünlükleri temelinde kültürel yaşamı kontrol eden Ulema aileleri, hükümet ve devletle kurdukları ilişki sayesinde statü ve

ekonomik güç elde etmiş aileler ve feodal atalarından ya da devletten bir ödül veya rüşvet olarak alınmış geniş topraklara sahip hali vakti yerinde olan aileler genellikle birbiriyle çatışma halinde olmuştur. Karpat ayrıca Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin mülklere dair uygulamaları ile ekonomik üstünlük kazanan ateşli milliyetçi ve CHP’li yeni ailelerin milli bir orta sınıfı oluşturduğunu ve bunların dışında Osmanlı kalıntısı kentli gruplar ve toprak sahiplerinin kırsal kesimle kurduğu iyi ilişkilerle ön plana çıktığını belirtmiştir (Karpat, 2017, s. 116-120). Ekonomik yönlerinin özellikle vurgulandığı bu sosyal grupların gerek birbirleriyle gerekse devletle ilişkilerinin Türkiye’deki siyasi kültürün oluşumunda önemli rol oynadığı söylenebilir.

Türkiye’de toplumsal siyasal kültür ile ekonomik sistem arasındaki ilişkiye değinen çalışmalarda, yeni bir ulusun inşa edilmesi sürecinde özellikle Cumhuriyetin kurucu ideolojisi ile beraber yürütülen ekonomi politikalarının önemine dikkat çekilmiştir. Ancak Ülgener tarafından da belirtildiği gibi, uygulanan devletçilik politikalarının siyasal kültürün gelişimine olumsuz yansımalarının olduğu vurgulanmıştır (Akt. Kabaş, 2019, s. 69). Toplumsal siyasal kültüre değinildiğinde, Türkiye’nin siyasi, sosyolojik ve ekonomik şartlarının göz önünde bulundurulması gerektiği, böylece uygulanan ekonomi modellerinin bireyler ve toplum üzerine etkilerinin daha iyi anlaşılacağı kabul edilmektedir. Türkiye’nin gerek sanayileşme gerekse sermayenin yönetimi anlamında devletin öncü rol oynadığı bir ekonomi modelini uzun süre devam ettirdiği bilinmektedir. Ancak 1980’lerden itibaren değişen anlayış ve bunun ekonomi politikalarına yansımalarının sonucu olarak, liberal/neoliberal politikaların giderek etkisini hissettirdiği, dışa açık ve dünya piyasalarına uyum sağlamaya çalışan ekonomik sistemin uygulandığı söylenebilir.

Aynı şekilde Oktay da Türkiye’deki kültürel değişimde rol oynayan ekonomik faktörlere değinmektedir. Türkiye’nin 24 Ocak kararlarından beri hızla kapitalistleştiği, bu dönemden itibaren hükümetler arasında derece farkları olsa bile kamuoyu desteği sağlama amacıyla popülist ekonomik politikaların uygulandığını dile getiren Oktay, bunun sonucunda mal bollaşması, tüketim isteğinin ve alım gücünün görece artışı kitle iletişim araçlarının da yardımıyla, özellikle büyük kentlerde yoğunlaşmış nüfusta bir “hedonist öz-hoşnutluk” duygusunun geliştiğini bu duygunun giderek kırsal kesim insanları arasında yerleşmeye başladığını belirtmiştir. Böylece süreç ile birlikte toplumsal siyasal alandaki değişimde, kitlelerin demokratikleşmeye duyduğu gereksinim ile birlikte pasifize olduğu, kişisel refah ve güvenlik kaygısının artarak bireyciliğin güçlendiği buna karşın dayanışma yardımlaşma ve fedakârlık duygularının körleştiği, söndüğü sonucuna varılmıştır (1993, s. 247-249).

Aynı dönemde dünyada küreselleşmenin de hız kazandığı bir süreç olarak, toplumlar birbirine yakınlaşmış, ekonomiden kültüre, sanattan siyasete kadar toplumsal dönüşüm yaşanmıştır. Bu süreç aynı zamanda bireylerin ülke ve dünya siyasetine ilgilerinin arttığı, politik yönelimlerde ekonominin daha fazla önemsendiği, ulusal ve uluslararası ekonomik sistemin işleyişinde devletlerin dışında birçok aktörün (uluslararası örgütler, uluslar arası ve çok uluslu şirketler vs.) rol oynayabildiği ilginç bir dönem olarak ele alınmıştır. Karpat

(2011, s. 93) bu dönemi; çeşitli sosyo-politik birimlerin ekonomik, kültürel ve siyasal olarak daha geniş bir oluşum içinde erime süreci olarak tanımlamıştır. Müller (2001, s. 54) ise, uluslararası iş birliği ve küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan ekonomik ihtiyaçların ve küresel iletişimin, artık farklı kültürel normları da etkilediğini dile getirirken, kültürlerin yakınlaşması konusunda üç genel tespitte bulunmuştur. Kısaca bunlardan birincisi; çağdaşlaşma sürecinin kendine has kurallarıyla kültürleri değişime zorlaması, ikincisi; ülkeler arasındaki teknolojik bağımlılığın karşılıklı uyum, öğrenme ve kabul etme sürecini kolaylaştırması, üçüncüsü ise; kültürlerin gerek birbirleriyle gerekse iç ilişkileri; devletler dünyasının denge yasası, ekonomik refah hedefine odaklanan ticari devletlerin iş birliğine gitme zorunluluklarıdır.

Küreselleşen siyaset ve ekonomi, dünyanın diğer toplumlarını etkilediği gibi Türk toplumunu da derinden etkilemiştir. Geçmiş dönemlerle kıyaslandığında siyasal kültürü yakından ilgilendiren siyasal sisteme dâhil olma, siyasi partilere üyelik, sivil toplum örgütleri ve baskı gruplarını takip etme gibi siyasi davranışların önemli ölçüde arttığı kabul edilmektedir. 1980 sonrası yapılan genel seçime katılım oranları² bunu desteklemektedir. Bu durum temelinde ülkelerin ekonomik kaynaklarının kullanımı ve ekonomi politikalarıyla açıklanan ekonomik sistemlerinin işleyişlerinde değişim meydana getiren neoliberal küreselleşme süreci ile de açıklanabilmektedir. Kalaycıoğlu (2016, s. 235) ise, Türkiye'deki sosyo-ekonomik dönüşümün çalkantılı zamanlarında seçmenlerin, yerel ya da genel seçimlerde hatta referandumlarda oy gösterisi yapmayı sevdiğini belirterek, Türk vatandaşının politik etkinlik skorlarının yüksek olduğuna dikkat çekmiştir. Bu şekilde seçmenler arasında seçimlere katılımın fark yarattığı kanaatinin yaygın olduğu ve kamuoyunun siyasal katılım ve temsile çok değer verdiği sonucuna ulaşmaktadır.

Türkiye'de toplumsal siyasal kültürün değişiminde ekonominin önemli bir faktör olduğu vurgulanmıştır. Ancak yapılan bilimsel çalışmalarda bu değişim ve dönüşümde ekonomik parametrelerin ayrıntılı olarak göz önünde bulundurulduğu pek söylenemez. Bununla birlikte hem modernleşme ile siyasal kültür arasındaki ilişkilerin hem de siyasal istikrarsızlıklar ile makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkilerin ele alındığı çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalardan birinde Bildirici ve Aytekin, toplumların kültürel-siyasi yapısının ekonomi ile daima iki yönlü bir ilişki içinde olduğunu belirterek, ekonomik yapının kültürel yapıyı etkilemesi gibi ekonomik sistemin kurumsal düzeninin de çoğu zaman kültürel yapı tarafından etkilendiğini kaydetmişlerdir. Çalışmada, Türkiye'de siyasal kültüre etki ettiği düşünülen birçok krizin, kültürel yapı, siyasetçi davranışı ve bürokratik kararların sentezi ile biçimlendiği, toplumsal ekonomik faydanın maksimize edilmesi amacının çoğu zaman gerçekleşmediği belirtilmiştir. Ayrıca 1980'li yıllardan sonra daha sık ortaya çıkan krizlerin nedenleri, siyasal alanda yanlış kararların

² Türkiye'de genel seçimlere katılım oranlarının 1983 yılında yapılan seçimlerle birlik %80'in üzerinde gerçekleştiği, kimi zaman %90' ı da (1983, 1987) geçtiği görülmektedir. Bu durumun tek istisnası 2002 (%79,1) genel seçimleridir (<https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=se%C3%A7im>).

alınması ve politik tercihler nedeniyle krizlere giden yolların sürekli açık olması şeklinde açıklanmıştır. Bu durumun, Türkiye’de siyasal kültür unsurunun, seçmen-siyasetçi ilişkisinden, piyasa ekonomisinin uygulama biçimindeki aksaklıklara kadar süreci belirleyici olarak ağırlıklı bir faktör olduğu ve istikrar programlarının uzun ömürlü olmasında en önemli etken olduğu şeklinde yorumlanmıştır (Bildirici ve Aytekin, 2015, s. 446-447).

Bu konuda Eğilmez, Türkiye’deki sosyo-ekonomik değişimi irdelediği çalışmasında, 1980’lerdeki kapitalist eğilimli değişimi vurguladıktan sonra, bu değişimin siyasal tercihlere yansımalarına dikkat çekmiştir. İnsanların eskiden korkudan oy veremedikleri siyasal oluşumlara daha rahat oy verebildiklerini bunun da değişimi hızlandırdığını belirtmiştir. Türkiye’deki değişimin en önemli dönüm noktalarından birinin de 2001 Krizi olduğunu vurgulayan Eğilmez, bu kriz ile Türkiye’nin GSYH’sının dörtte birini kaybettiğini ve işsizlik oranının yüzde 6,5’ten yüzde 10,3’e tırmandığını kaydetmiştir. Bunun sonucu olarak işini kaybeden, kredi borçlarını ödeyemeyen, işyerleri kapanan ve gelirleri önemli oranda düşen halk için para kazanma daha önemli hale gelmiş ve krizin faturası iktidarın merkez sağ ve merkez sol ortaklarına kesilmiştir. Bu durum aynı zamanda Adalet ve Kalkınma Partisi’ne iktidar yolunu açmıştır (2018, s. 195-196).

Sonuç

Kültürün bir alt unsuru olarak da tanımlanan siyasal kültür, kendisini oluşturan unsurların farklılığı nedeniyle tartışılması zor bir kavram olarak kabul edilmektedir. Siyasal kültür, bir taraftan toplumsallaşma, diğer taraftan ise siyasal sistem, siyasal katılım ve örgütlenme gibi dinamikler üzerinden açıklanmıştır. Böylece birey ve toplum arasındaki ilişki kadar iktidara dair tartışmalar da siyasal kültürün kapsamına girmektedir. İktidar ise bireysel ve toplumsal anlamda siyasi, sosyal ve ekonomik etkileri olan bir alan olarak kabul edilebilir.

Siyasal kültürün ve buna bağlı olarak toplumdaki siyaset algısının değişmesinin uzun bir süreci gerektirdiği ve hiç de kolay olmadığı söylenebilir. Ülkedeki siyasal sistem, sosyal hayat, kültürel etkileşimle beraber ekonomik yaşam da siyasal kültürün değişim hızını belirlemektedir. Siyasal sisteme katılımın daha rahat olması bireylerin toplumsal siyasal kültürü benimsemelerinde önemli bir etkidir. Bu kapsamda siyasetin tabana yayılması veya dar bir çevre tarafından yürütülmesi siyasal katılım düzeyini belirleyebilmektedir. Sosyal ve kültürel hayatta ise bireylerin yönetimle ilişkileri, onların demokrasiyi benimsemeleri için desteklenmesi ya da sistem tarafından halkın siyasetten uzak tutulması ve sadece itaat kültürünün sürdürülmesinin beklenmesi toplumdaki siyasal algıyı olumlu veya olumsuz yönde etkileyecektir. Ayrıca bu değişimde sadece iç dinamikler değil aynı zamanda dışarıdan gelen tetiklemeler de rol oynayabilmektedir.

Siyasal kültürün toplumlara göre farklılık gösterdiği, bu durumun kültüre etki eden hususların farklılığından ileri geldiği düşünülmektedir. Bir toplumda sadece tek bir siyasal kültürden bahsedilemez ise de hâkim siyasal kültürün varlığı kabul edilmektedir.

Siyasal kültürün ortaya çıkmasında ülkedeki yönetim kademelerinin sürece katkısı son derece önemli olmakla birlikte toplumu oluşturan bazı grupların veya seçkinci kesimin de yönetim üzerindeki etkisi üzerinde durulmaktadır.

Türk siyasal kültürünün, demokrasinin işlerliğini hem zorlaştıran hem de ilerleten özellikleri barındırdığı düşüncesi dikkate değer görülmektedir. Siyasi seçkinlerin bir yandan demokrasiye olan inancı teşvik ederken diğer yandan politik çıkarlar uğruna demokrasinin işleyişini zorlaştıran bölünmeler ve kutuplaşmalara katkı sunduğu söylenebilir. Siyasal kültürün değişiminin kısa vadede zor olduğu kabul edilse de küreselleşme ile beraber sosyal değişim ve dönüşümün hızlandığı görülmektedir.

Tüm bunlara ilaveten siyaset ve ekonomi ilişkisine son dönemlerde yapılan vurgular, siyasal kültür üzerinde ekonominin diğer etkenlere oranla daha fazla olduğu kanaatini pekiştirmektedir. Yapılan çalışmalarda, gerek ulusal gerekse uluslararası siyasette ekonominin belirleyiciliğine değinilmekte, siyasal kültürde meydana gelen değişimlerin ele alındığı çalışmaların özellikle neoliberal küresel süreçle birlikte daha fazla ekonomik temelli ele alınması dikkati çekmektedir. Türkiye ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda ise, siyasal kültür ve ekonomi ilişkisinin farklı yaklaşımlarla ele alındığı, bu çalışmalarda daha çok ekonomik yapı ile siyasal kültürün iki yönlü ilişkisine değinildiği gözlenmiştir. Siyasal kültüre dair değişimin kodları ile ilgili farklı açıklamaların olduğu bilinmekle beraber, kuşkusuz Türkiye'deki bu değişim ve dönüşümde uluslararası sisteme entegre olma yolundaki ekonominin etkisinin giderek arttığı düşünülmektedir.

Kaynakça

Bağcı, İ. (2022). Siyasal kültür: Kültürün siyasallığı ve işlevleri. S. Kahraman (Ed.). *Siyasal Yazılar Siyasal Kavramlar ve Terimler Üzerine Tetkikler* (1. baskı, s. 351-362) içinde. Eğitim Yayinevi.

Bornschieer, V. (2005). *Culture and Politics in Economic Developments*, Routledge Frontiers of Politic Economy, Routledge (First published 2005).

Bölükbaşı, H. T. (2016). Ekonomi politik. M. Heper & S. Sayarı (Der.) ve K. Tanrıyar (Çev.) *Dünden Bugüne Türkiye Tarih Politika Toplum ve Kültür* (1. baskı, s. 439-455) içinde. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları (Orijinal eserin basım tarihi 2012, 1. baskı).

Çalışkan, K. (2016). Siyasal kültür: Yeni yaklaşımlara genel bir bakış. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(2), 23-46.

Çam, E. (1999). *Siyaset Bilimine Giriş* (6. baskı). Der Yayınları.

Çarkoğlu, A. (2016). Oy verme davranışı. M. Heper & S. Sayarı (Der.) ve K. Tanrıyar (Çev.) *Dünden Bugüne Türkiye Tarih Politika Toplum ve Kültür* (1. baskı, 211-224) içinde. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları (Orijinal eserin basım tarihi 2012, 1. baskı).

Dağdelen, A. (2013). Küreselleşme sürecinin yerelleşme ve siyasal kültür üzerindeki etkileri, *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 27-44.

Durdu, Z. (2018). Siyasal kültür, modern devlet ve demokrasinin demokratikleştirilmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 574-582. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2>

Dursun, D. (2016). *Siyaset Bilimi* (8. baskı). Beta Yayınları.

Duverger, M. (1984). *Politikaya Giriş*. S. Tiryakioğlu (Çev.). Varlık Yayınları (Orijinal eserin basım tarihi 1964, 1. baskı).

Duverger, M. (2019). *Siyaset Sosyolojisi* (12. baskı). (Ş. Tekeli, Çev.). Varlık Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1968, 1. baskı).

Erden, Ö. O. (2023). Türkiye’de siyasal kültür: Temel bir demokrasi meselesi. *Memleket Siyaset Yönetim (MSY)*, 18(39), 166-193. <https://doi.org/10.56524/msydergi.1257062>

Erzen, M.Ü. & Yalın, B. E. (2012). Siyasal kültürün temel paradigmaları üzerine: Kültürden, siyasal toplumsallaşma, örgütlenme ve katılma süreçlerine yansıyanlar. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 41, 49-61 .

Eyidiker, U. (2019). Siyasal davranış: Siyasal katılıma giden yol. *Journal of Social, Humanities and Administrative Science*, 5(18), 704-719. <https://doi.org/10.31589/JOSHAS.154>

Fedayi, C. (2022). *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Siyaset, Toplum ve Kültür* (1. baskı). Kadim Yayınları.

Gencer, B. (2002). Türk siyasal kültürü ve Ahmed Cevdet Paşa. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 217-238.

Güler, B. A. (1996). *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi: Yapısal Uyarılama Politikaları* (1. baskı). TODAİE Yayınları.

Heper, M. (2018). *Türkiye’de Devlet Geleneği* (6. baskı). Doğu Batı Yayınları.

Kabaş, T. (2019). Türk toplumunda kültür, ekonomi ve siyaset ilişkisi. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(22), 62-77. <https://doi.org/10.29228/TIDSAD.30874>

Kalaycıoğlu, E. (2016). Siyasal kültür. M. Heper & S. Sayarı (Der.) ve K. Tanrıyar (Çev.) *Dünden Bugüne Türkiye Tarih Politika Toplum ve Kültür* (1. baskı, s. 225-238) içinde. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları (Orijinal eserin basım tarihi 2012, 1. baskı).

Karpat, K. H. (2017). *Osmanlı’dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji* (6. baskı). (G. Ayas, Çev.) Timaş Yayınları (Orijinal eserin basım tarihi 2009, 1. baskı).

Kayapınar, M. A. (2022). Siyaset nedir? Türkiye’de siyaset çalışmalarının imkânı üzerine kuramsal bir çözümleme. *Artuklu Akademi Dergisi*, 9(1), 1-21. <https://doi.org/10.34247/artukluakademi.1072272>

Kurt, H. (2015). Politik kültür ve iletişim. H. Çetin (Ed.) *Siyaset Bilimi* (5. baskı, s. 419-468) içinde. Orion Kitabevi.

Lipson, L. (2005). *Siyasetin Temel Sorunları* (1. baskı). (F. Yavuz, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orjinal eserin basım tarihi 1997, 1. baskı).

Müller, H. (2001). *Kültürlerin Uzlaşması* (1. baskı). (A. Çimen, Çev.). Timaş Yayınları.

Oktay, A. (1993). *Türkiye’de Popüler Kültür* (1. baskı). Yapı Kredi Yayınları.

Oktay, C. (1998). *Siyaset Yazıları “Hum Zamirinin Serencamı” ve Diğerleri* (2. baskı). Der Yayınları.

Oktay, C. (2017). *Siyasi Kültür Okumaları* (1. baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Poggi, G. (2002). *Modern Devletin Gelişimi Sosyolojik Bir Yaklaşım*. (Ş. Kut & B. Toprak, Çev.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Orjinal eserin basım tarihi 1978, 1. baskı).

Pye, L. W. (2015). Introduction: Political culture and political development, L.W. Pye & S. Verba (Ed.) *Political Culture and Political Development* (1. baskı, s. 3-26) içinde. Princeton University Press. (Orjinal eserin basım tarihi 1969, 1. baskı).

Roskin, M. G. (2013). *Countries and Concepts Politics, Geography, Culture* (13.edition). Pearson Education.

Sarıbay, A. Y. (1996). *Siyasal Sosyoloji* (1. baskı). Uludağ Üniversitesi.

Sarıbay, A. Y. (1998). *Siyasal Sosyoloji* (4. baskı). Der Yayınları.

Şanlısoy, S. & Çetin, M. (2017). Türkiye Ekonomisinde Politik İstikrarsızlık-Makro Ekonomik Performans İlişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(2), 207-237. <https://doi.org/10.24988/deuibf.2017322606>

Tatar, T. (1997). *Siyaset Sosyolojisi* (1. baskı). Turan Yayıncılık.

TUİK (2023). Türkiye İstatistik Kurumu İstatistik Veri Portalı. <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=se%C3%A7im>

Wallerstein, İ. (1993). *Jeopolitik ve Jeokültür* (1. baskı). (M. Özel, Çev.). İz Yayıncılık. (Orjinal eserin basım tarihi 1991, 1. baskı).

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Beyanı

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.